

KICHIK MAKTAB YOSH DAVRIDAGI BOLALARINING BILISH JARAYONLARINI RIVOJLANISHIDA O'QISH FAOLIYATINING O'ZIGA XOS AHAMIYATI

Tolipova Ozoda

Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi PhD

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.047>

Annotatsiya: Maqolada Kichik maktab yoshi o'quvchilarida o'quv faoliyatiga munosabat motivatsiyasining shakllanishi juda ko'plab ijtimoiy – psixologik omillar bilan, jumladan, shaxs umumiy yo'nalganligi bilan ham bevosita bog'liq ekanligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: maktab, o'qish faoliyati, motiv, yo'nalganlik, ta'lim, tarbiya, shaxs.

ОСОБОЕ ЗНАЧЕНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗВИТИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ПРОЦЕССОВ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Толипова Озода

Преподаватель Коканского государственного педагогического института.

Аннотация: В статье поясняется, что формирование мотивации отношения к учебной деятельности у детей младшего школьного возраста напрямую связано со многими социальными и психологическими факторами, в том числе с общей направленностью личности.

Ключевые слова: школа, учебная деятельность, предмет, направленность, образование, воспитание, личность.

THE SPECIAL IMPORTANCE OF READING ACTIVITY IN THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE PROCESSES IN CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE

Tolipova Ozoda

Teacher of the Kokan State Pedagogical Institute, Ph.D

Abstract: The article explains that the formation of a motivational attitude towards learning activities in children of primary school age is directly related to many social and psychological factors, including the general orientation of the individual.

Key words: school, educational activity, subject, focus, education, upbringing, personality

Kirish. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, o'quv faolligiga munosabat eng avvalo o'z – o'ziga, o'zgalarga va faoliyat natijalariga munosabatlardan boshlanadi va rivojlanadi. Albatta, bu jarayonda shaxsning o'z – o'ziga talabchanligi, ta'lim – tarbiya jarayoni, shaxsning o'ziga xos individual xususiyatlari, o'quv faoliyatining pedagogik – psixologik talablar asosida to'g'ri tashkil etilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqoridagi boblarda ushbu jarayon haqida va ushbu jarayonni tadqiq qilishga qaratilgan usullar haqidagi ma'lumotlar batafsil bayon etilgan (birinchi va ikkinchi boblar). Ushbu paragrafda esa biz tegishli metodik yondashuvlar va usullar orqali qo'lga kiritilgan empirik ma'lumotlarni tahlil qilish va shu asosda ma'lum darajadagi ijtimoiy – psixologik mulohazalar yuritish masalasiga ko'proq e'tibor qaratdik. Albatta, shaxs umumiy yo'nalganligiga asoslangan munosabat motivatsiyasining shakllanishi keng qamrovli jarayondir[1]. Bu jarayon batafsil va har tomonlama tadqiq qilish masalasini faqat bitta tadqiqot natijalari orqali to'liq hal qilib bo'lmaydi. Shu nuqtai nazardan mazkur tadqiqotda biz masalaning bir jihatiga ya'ni faqat munosabat motivatsiyasining shakllanish zamirida yotuvchi shaxs umumiy yo'nalganligi va qadryatlargagina jiddiy e'tiborni qaratdik. Tadqiqot davomida har bir mezonni aniqlaydigan maxsus anketa savollari, testlar, individual va guruhii suhbatlar, qisqa hamda uzoq muddatli longityud kuzatishlar, taniqli psixologlarning ilmiy matbuotda ma'lum qilingan amaliy – metodik ishlanmalaridan o'rni bilan foydalandik.

Tadqiqot metodologiyasi. Har bir olingan birlamchi va ikkinlamchi natija shartli ravishda maxsus tartibda qabo'l qilingan ballar tizimi orqali tahlil qilindi. Mazkur tartibdagi tahlillar esa quyidagi ma'lumotlarga ega bo'lish imkonini berdi:

- Munosabat jarayonini shaxs umumiy yo'nalganligi va tegishli qadryatlar ob'ekti sifatida talqin qilish.

- Munosabat motivatsiyasi va o'quvchi shaxsi faolligi o'rtasidagi mutanosiblikka empirik baho berish.

- Shaxs umumiy yo'nalganligi (o'z – o'ziga, odamlarga, faoliyatga) asosida shakllangan munosabat motivatsiyasi ko'rsatkichlarini aniqlash.

- Qo'lga kiritilgan empirik materiallar tahliliga asoslanib tegishli ijtimoiy-psixologik xulosalarni bayon etish[2].

O'ylaymizki, yuqorida qayd etilgan barcha vazifalar tadqiqotning umumiy talqinini ifodalovchi munosabat motivatsiyasining ko'rsatkichlari haqida tegishli ilmiy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar. Bolaning o'sishi, uning psixikasi va ongining taraqqiyoti, jamiyat a'zosi sifatida voyaga yetishi muayyan qonuniyatlarga bo'ysunadi. Kichik maktab yoshi davri 1-4 sinf o'quvchilarining yosh oralig'ini o'z ichiga oladi. Bu davrda bola psixikasida muayyan o'zgarishlar sodir bo'lishini kuzatish mumkin. Bolani birinchi bor maktab ostonasiga qadam qo'yishi bilan unda bir qator psixologik qiyinchiliklar yuzaga kela boshlaydi. Kichik maktab davrida bolaning birinchi bor maktab ostonasiga qadam qo'yishi unda o'quv faoliyatining boshlanishi hisoblanadi. Bu davrni bola uchun qiziqarli, ta'sirchan o'tkazish talab etiladi[3].

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning barcha o'qish faoliyati qat'iy ravishda maqsadga muvofiqlashtirilgandir. Birinchidan, o'quvchilar o'qish, yozish, va hisoblash malakasini egallashlari, arifmetika, ona-tili, tarix, geografiya va tabiyatshunoslikdan geometriyaning elementar asoslaridan ancha katta hajmda bilimni orttirishlari kerak[4]. Ikkinchidan, bolaning bilim darajasi va bilish qiziqishlari kengayadi hamda rivojlanadi. Uchinchidan bilim jarayonlarining taraqqiyoti, aqliy rivojlanishi yuzaga keladi. Faol mustaqil ijodiy faoliyat uchun qobiliyat tarkib topadi va nihoyat o'qishga bo'lgan yo'nalish, o'qishga nisbatan ma'suliyatli munosabat hissi tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning bilim jarayonlari va ularning faoliyatida bir qator o'zgarishlarni kuzatish mumkin: Jumladan, bola idrokining o'tkirligi, sofligi bilan farq qiladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar diqqatining asosiy xususiyati sifatida esa uning ixtiyoriy zaifligini keltirish mumkin. Shuningdek, aynan shu yoshda diqqatni iroda kuchi bilan moslash va uni boshqarish imkoniyati cheklangan bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda xotira jarayoni haqida so'z yuritadigan bo'lsak, bu davrda so'z mantiq xotirasining va ma'nosiga tushunib esda olib qolishning roli va uning salmog'i kuchayadi, tartibga solish imkoniyatlariga bo'ladi. Birinchi signal sistemasi faoliyatining nisbatan ustunligi tufayli kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda so'z mantiq xotirasi deb atalgan xotiraga qaraganda ko'rgazmali-obrazli xotira ko'proq rivojlangan bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar qoida va tushuntirishlarga qaraganda konkret ma'lumotlarni, voqeliklarni, qiyofalarni narsalarni va faktlarni yaxshi tez esda olib qoladilar va xotiralarida mustahkam saqlaydilar[5]. Xayol bilish faoliyatida esa o'quvchining xayoli uning o'quv faoliyatining ta'siri va talablari bilan tarkib topadi. SHuning bilan bir qatorda bevosita taassurotlar (muzeylarga sayohat, kartinalarni ko'rish, ekskursiyalarga borish, maktab yer uchastkasida ishlash va boshqalar) ham xayolni rivojlantiradi. Axloqiy normalar va xatti-harakatlar qoidalarini o'zlashtirish jarayoniga kichik maktab yoshidagi davrda axloqiy xatti-harakat poydevori qo'yiladi, axloqiy normalar va xatti-harakat qoidalari o'zlashtiriladi. SHaxsning ijtimoiy yo'nalishi tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning axloqiy onglari 1-sinfdan 4- sinfgacha bo'lgan davr mobaynida muhim o'zgarishlarga uchraydi.

Kichik maktab yoshdagi bolalarda namayon bo'ladigan xarakter xususiyatlarini, xatti-harakatlarni tahlil qilar ekanmiz, hamma vaqt ham munosabatlar amalga oshiriladigan barqaror va mustahkam xatti-harakat formalari deb bo'lavermaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda xarakter jiddiygina tarkib topa boshlaydi. Kichik maktab yoshidagi bolalar xarakteri, xatti-harakatlari o'zining beqarorligi va qaramaqarshiligi bilan farq qilishi mumkin. SHu munosabat bilan ba'zan ulardagi o'tkinchi psixik holatlarni xato ravishda xislatiga qo'shib yuborish mumkin. Maktab ta'limining dastlabki yillarida qiziqishlar, xususan, bilishga bo'lgan qiziqish, tevarak-atrofdagi olamni bilishga bo'lgan qiziqish ko'proq bilimga bo'lgan tashnalik va intellektual qiziquvchanlik juda sezilarli ravishda rivojlanadi. Kuzatuvlarga qaraganda, qaraganda dastavval ayrim faktlarga, boshqa narsalardan ajratib olingan yolg'iz hodisalarga nisbatan qiziqishlar bo'ladi. Undan keyin esa sabablarini, qonuniyatlarini, hodisalar o'rtasidagi aloqa va o'zaro bog'liqliklarni bilib olish uchun bo'lgan qiziqishlar rivojlanadi. Agar 1-2 sinf o'quvchilarini «bu nima?» degan savol qiziqitirsa birmuncha kattaroq yoshdagi bolalar uchun «nima sababdan», «qanday qilib?» degan savollar tashkil bo'lib qoladi. O'qish malakasining rivojlanishi bilan kitob o'qishga,

qiziqarli bo'lgan muayyan adabiyotlarni, ertaklarni o'qishga, bundan ham so'ngroq qiyin bo'lmagan ilmiy fantastik va sarguzashtlar haqidagi kitoblarni o'qishga qiziqish paydo bo'ladi. Texnikaga, ayniqsa, hozirgi zamon texnikasiga, raketalariga, eng yangi tipdagi avtomobil va samolyotlarga bo'lgan qiziqish tez tarkib topadi.

O'quv faoliyati kichik maktab yoshidagi o'quvchi uchun nafaqat bilish jarayonlarining yuqori darajada rivojlanishi, balki, shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish uchun ham imkoniyat yaratadi. SHuni alohida ta'kidlash lozimki, yetakchi bo'lgan o'quv faoliyatidan tashqari boshqa faoliyatlar-o'yin, muloqot va mehnat faoliyati ham o'quvchi shaxsi rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bu yoshdagi bolalarda mavjud bo'lgan ishonuvchanlik, ochiqlik, tashqi ta'sirlarga beriluvchanlik, itoatkorlik kabi xususiyatlari ularni shaxs sifatida tarbiyalash uchun yaxshi imkoniyat yaratadi. Kichik maktab yoshi davrini bolaning turli faoliyatlarda muvaffaqiyatga erishishini belgilab beruvchi asosiy shaxsiy xususiyatlarning yuzaga kelish va mustahkamlanish davri deb hisoblash mumkin. Mustaqillikni shakllantirish uchun bolaga mustaqil bajaradigan ishlarni ko'proq topshirish va unga ishonch bildirish nihoyatda muhimdir. SHuningdek, shunday bir ijtimoiy psixologik muhit yaratish lozimki, unda bolaga biron bir ma'sul vazifani mustaqil bajarishni topshirish, bu ishni bajarish jarayonida bola o'zini tengdoshlari, kattalar va boshqa odamlarning lideri deb his qilishiga imkon yaratib berish lozimdir. Ana shu his bolada keyinchalik mustaqil bo'lishga undovchi motivlarni yuzaga keltirishda asosiy rol o'ynashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonuni.
2. Berdiyeva A. Jismoniy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash. Maktabgacha ta'lim j., 2007. 5-son. -10-11 b.
3. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. Bolalar bog'chasida tarbiyaning mazmuni (Ikki qismli. Birinchi qism. V.I.Loginova va P.G.Samorukova tahriri ostida. Tuzatilgan va to'ldirilgan nashridan tarjima. - T.: O'qituvchi, 2012. - 156 b.
4. F.R.Qodirova. R.M Qodirova. «Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi». T., «Istiqol», 2006.
5. F.R.Qodirova. R.M Qodirova. «Maktabgacha yoshdagi bolalarga ikkinchi tilni o'rgatish metodikasi». T., «Sano-Standart», 2004.